

PEDAGOGICAL METHODS TO TEACH HISTORY CHARACTERS OF QUANG BINH IN THE PERIOD 1885 - 1954 IN HIGH SCHOOL

MỘT SỐ BIỆN PHÁP SƯ PHẠM DẠY HỌC CÁC NHÂN VẬT LỊCH SỬ QUẢNG BÌNH 1885 - 1954 Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

Nguyễn Thị Như Hòa

Trường Đại học Quảng Bình

ABSTRACT: *From 1885 to 1954, Quang Binh's history had many outstanding political, military and economic events, making great contributions to the nation's history. The teaching of historical figures in Quang Binh in the Vietnamese history program in high schools has great significance for the process of teaching history in general and Quang Binh history in particular. Therefore, the selection and development of effective pedagogical measures about historical figures in Quang Binh in the period 1885-1954 is one of the urgent requirements today, especially when the Ministry of Education Training and implementation of the new General Education Program.*

Keywords: *Teaching, measures, historical figures, Quang Binh, 1885-1854.*

TÓM TẮT: *Từ năm 1885 đến năm 1954, lịch sử Quảng Bình có nhiều sự kiện nổi bật về chính trị, quân sự, kinh tế, đóng góp to lớn cho lịch sử dân tộc. Việc dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong chương trình lịch sử Việt Nam ở trường học phổ thông có ý nghĩa hết sức to lớn đối với quá trình dạy học lịch sử nói chung và lịch sử Quảng Bình nói riêng. Do đó, việc lựa chọn và xây dựng các biện pháp sư phạm dạy học có hiệu quả về các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong giai đoạn 1885-1954 là một trong những đòi hỏi cấp thiết hiện nay, đặc biệt khi Bộ Giáo dục Đào tạo triển khai Chương trình Giáo dục phổ thông mới.*

Từ khóa: *Dạy học, biện pháp, nhân vật lịch sử, Quảng Bình, 1885- 1854.*

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Hiện nay, toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế diễn ra ngày càng mạnh mẽ, tác động trên tất cả các lĩnh vực khác nhau của đời sống xã hội. Cùng với việc mở rộng, giao lưu, tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại, vấn đề giữ gìn, phát huy truyền thống, bản sắc dân tộc, địa phương được Đảng, Nhà nước ta hết sức chú trọng. Điều này đặt ra nhiệm vụ cấp bách cho bộ môn lịch sử nói chung, lịch sử địa phương nói riêng. Trong chương trình giảng dạy lịch sử phổ thông, lịch sử địa phương và giảng dạy về các nhân vật lịch sử địa phương chiếm một mảng rất nhỏ thời lượng tiết dạy, nhưng đóng vai trò quan

trọng trong việc hình thành nhận thức lịch sử truyền thống, văn hóa của mỗi vùng miền. Lịch sử Quảng Bình từ 1885 - 1954 có nhiều sự kiện nổi bật về chính trị, quân sự, kinh tế, văn hóa, giáo dục, đóng góp lớn cho lịch sử dân tộc. Giữa lịch sử dân tộc và lịch sử Quảng Bình có mối quan hệ biện chứng không tách rời nhau. Do đó, việc dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong chương trình lịch sử Việt Nam ở trường học phổ thông có ý nghĩa hết sức to lớn đối với quá trình dạy học lịch sử nói chung và lịch sử Quảng Bình nói riêng.

Thực tế cho thấy, việc dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình vẫn chưa được

áp dụng và khai thác một cách triệt để trong dạy học lịch sử ở trường phổ thông. Nhiều học sinh vẫn chưa hiểu rõ và đánh giá chưa đúng các nhân vật lịch sử, kể cả các nhân vật tiêu biểu trong lịch sử dân tộc. Một số học sinh học lịch sử mà không thấy được vai trò của “con người” trong lịch sử, lẫn lộn giữa nhân vật này với nhân vật khác, đánh giá sai lệch về các nhân vật đang học. Có nhiều nguyên nhân dẫn đến tình trạng trên, nhưng một trong những yếu tố quan trọng vẫn là do giáo viên trong quá trình giảng dạy đã không thực hiện tốt phương pháp bộ môn nói chung, phương pháp giảng dạy về nhân vật lịch sử nói riêng. Nhiều giáo viên khi giảng dạy về các nhân vật lịch sử thường “thần thánh hóa” các nhân vật, khiến cho việc tiếp cận tìm hiểu một cách đúng đắn và có những đánh giá khách quan khoa học về nhân vật lịch sử như một yêu cầu cốt lõi của việc nắm kiến thức lịch sử của học sinh chưa được đặt ra đúng mức. Điều này ảnh hưởng không ít đến việc hình thành nhân cách của học sinh trong cuộc sống.

Để đáp ứng được yêu cầu đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát triển năng lực học sinh ở trường phổ thông Việt Nam hiện nay cũng như từ đặc trưng của bộ môn lịch sử, việc đổi mới các phương pháp truyền thống và vận dụng các phương pháp dạy học hiện đại vào bộ môn lịch sử ở trường phổ thông, trong đó bao gồm các biện pháp sư phạm dạy học nhân vật lịch sử địa phương sẽ góp phần hình thành và phát triển năng lực người học.

2. NỘI DUNG

2.1. Về thực trạng dạy học lịch sử địa phương ở Quảng Bình

Về cấu trúc, nội dung chương trình lịch sử địa phương, trong chương trình sách

giáo khoa từ đầu năm 2000 trở về trước, các bộ môn như lịch sử, ngữ văn, địa lí không có quy định riêng biệt bài học, nội dung học thuộc địa phương. Từ năm học 1999 - 2000, chương trình và sách giáo khoa giảng dạy bộ môn lịch sử, địa lí, ngữ văn Trung học cơ sở (THCS), Trung học phổ thông (THPT) nhiều tỉnh (Thanh Hoá, Quảng Bình, Nghệ An, Bến Tre...) được đưa vào thực hiện nội dung này.

Chương trình và sách giảng dạy lịch sử địa phương hiện hành ở đa số các tỉnh có một số ưu điểm đáng ghi nhận: Chương trình được xây dựng bài bản, chi tiết; định hướng cho việc biên soạn tài liệu tham khảo và sử dụng cho hoạt động dạy và học bộ môn tại các cấp THCS và THPT phù hợp với thực tiễn ở từng địa phương.

Cấu trúc chương trình phần lịch sử địa phương cũng như chương trình sách giáo khoa lịch sử hiện hành, được xây dựng theo nguyên tắc đồng tâm kết hợp với đường thẳng, tức là ở cả cấp THCS và THPT, học sinh được cung cấp kiến thức lịch sử địa phương theo tiến trình lịch sử từ nguồn gốc đến nay với những sự kiện tiêu biểu của địa phương. Tuy nhiên, ở mỗi cấp khác nhau, mức độ giáo dục, giáo dưỡng khác nhau. Như vậy, các bài học lịch sử địa phương được học ở cấp THCS từ lớp 6 đến lớp 9, sau đó được lặp lại ở lớp 10 đến lớp 12.

Về thời lượng tiết học, theo phân phối chương trình hiện hành ở đa số các tỉnh, hầu hết các khối lớp dành cho lịch sử địa phương chỉ từ 1 đến 2 tiết trong 1 năm và nằm ở cuối học kỳ hoặc cuối chương trình năm học [2].

Tại tỉnh Quảng Bình, phân phối chương trình giảng dạy lịch sử địa phương ở cấp THCS như sau: Lớp 6: 1 tiết/năm (tiết 32); lớp 7: 3 tiết/năm (tiết 32, 56, 65); lớp 8:

1 tiết/năm (tiết 43); lớp 9: 2 tiết/năm (tiết 37,48). Ở cấp THPT: lớp 10: 1 tiết/năm (tiết 33); lớp 11: 1 tiết/năm (tiết 29); lớp 12: 2 tiết/năm (tiết 45, 46). Như vậy, với chương trình và thời lượng dành cho giảng dạy lịch sử địa phương hạn hẹp, nên các tiết dạy chỉ dừng lại ở mức khái quát, sơ lược những nội dung chính của từng thời kỳ.

Công tác kiểm tra, đánh giá nội dung lịch sử địa phương ở cấp phổ thông rất ít được chú trọng. Chính vì vậy, tiết học lịch sử địa phương mang tính tham khảo, cho nên biết cũng được, không biết cũng không sao.

Nguồn tư liệu phục vụ dạy học lịch sử địa phương cấp phổ thông rất ít, chủ yếu do địa phương cung cấp. Vì vậy, việc tổ chức các tiết học lịch sử địa phương chưa phong phú, chủ yếu là dạy học trên lớp.

Xuất phát từ thực trạng nói trên, việc dạy học về các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong chương trình vẫn còn những mặt hạn chế nhất định, đòi hỏi người giáo viên lịch sử phải có sự tìm tòi đổi mới về phương pháp, nhằm nâng cao chất lượng, đáp ứng được yêu cầu nâng cao chất lượng theo hướng tiếp cận năng lực của người học.

2.2. Các biện pháp dạy học lịch sử địa phương

2.2.1. Dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong bài học nội khóa

Bài học nội khóa là hình thức dạy học chủ yếu ở trên lớp. Đây là loại bài chiếm phần lớn thời gian học tập của học sinh, do vậy nó được coi là bài học có vị trí quan trọng nhất. Vì vậy, trong quá trình dạy học loại bài này, việc sử dụng các biện pháp sư phạm để dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong chương trình lịch sử Việt Nam 1885-1954, giáo viên cần:

Lấy nhân vật để nói về sự kiện, lấy sự kiện để nói về nhân vật

Nhân vật lịch sử là người có một vai trò quan trọng đối với một sự kiện, giai đoạn lịch sử nhất định. Mỗi nhân vật lịch sử ở một thời kỳ bao giờ cũng gắn liền với hoạt động của quần chúng nhân dân. Sử dụng biện pháp “lấy nhân vật để nói về sự kiện” sẽ giúp cho học sinh có biểu tượng cụ thể về một thời kỳ lịch sử mà nhân vật đó đã hoạt động, hiểu được ý nghĩa của công việc mà nhân vật đó đã làm được trong thời gian qua. Trên cơ sở đó, giúp các em hiểu được lịch sử của thời kỳ này.

Ví dụ: Khi dạy học bài 18 trong SGK lịch sử lớp 8, bộ Kết nối tri thức với cuộc sống “*Phong trào chống Pháp trong những năm 1885-1896*”, ở mục 1, “*Một số cuộc khởi nghĩa tiêu biểu trong phong trào Cần Vương*”, giáo viên hướng dẫn học sinh tìm hiểu lịch Cần Vương và việc hưởng ứng chiếu Cần Vương của nhân dân trên mọi miền đất nước, tiêu biểu là ở Quảng Bình.

Ở Quảng Bình có tri phủ Nguyễn Phạm Tuấn, Đề đốc Lê Trực, danh tướng Lê Mô Khải. Khi nghe tin vua Hàm Nghi lập căn cứ chống Pháp ở Tuyên Hóa (Quảng Bình), họ đã đến xin gặp nhà vua và mong muốn giúp vua chống giặc ngoại xâm. Nguyễn Phạm Tuấn được nhà vua giao phụ trách cơ quan Cần Vương trung ương cho cả nước, ông ta đã tập hợp nghĩa quân, xây dựng căn cứ chống Pháp. Sự kiện này học sinh khắc sâu hơn biểu tượng về Nguyễn Phạm Tuấn và sẽ nhớ, hiểu nhanh hơn, tỏ lòng kính phục và khâm phục về nhân vật này. Hưởng ứng chiếu Cần Vương, Lê Trực chiêu mộ nghĩa quân, xây dựng căn cứ chống Pháp ở chiến khu Trung Thuần (Núi Chóp Chài), giữ mặt Đông Nam cho căn cứ Hàm Nghi ở Tuyên Hóa, nhờ đó mà vùng Hàm Nghi hoạt động được an toàn.

Ở nhóm nhân vật lãnh đạo các phong

trào đấu tranh cho nền độc lập tự do của dân tộc như: Võ Nguyên Giáp, Quách Xuân Kỳ, Hoàng Sâm,... thông thường giáo viên hướng dẫn học sinh tìm hiểu về các hoạt động nổi bật nhất của nhân vật, gắn liền với sự kiện lịch sử nhất định. Như vậy, “lấy nhân vật để nói về sự kiện” là một biện pháp rất có hiệu quả trong việc giáo dục khi dạy học nhân vật lịch sử ở một bài cụ thể. Việc sử dụng biện pháp này đòi hỏi người giáo viên trong quá trình dạy phải làm cho học sinh hiểu được vai trò hoạt động của nhân vật trong hoàn cảnh lịch sử cụ thể. Đồng thời, qua việc hiểu “sự kiện” để học sinh hiểu “nhân vật” với những tính cách, phẩm chất cần thiết để thực hiện hoạt động của mình, bồi dưỡng ở các em lòng yêu mến, kính trọng, noi gương các nhân vật lịch sử.

“Lấy sự kiện để nói nhân vật” được xem là một biện pháp rất đặc trưng trong quá trình dạy học nhân vật lịch sử nói chung và nhân vật lịch sử Quảng Bình nói riêng. Một nhân vật lịch sử trong quá trình hoạt động đều gắn liền với một chuỗi hoạt động, gắn liền với xã hội và thể hiện vai trò của mình thông qua các hoạt động. Trong tất cả mọi hoạt động của nhân vật, có những hoạt động mà nhân vật đó gặt hái được nhiều thành công nhất, đóng góp cho lịch sử hay có khi thất bại, kìm hãm sự phát triển của xã hội. Vì vậy, qua một số sự kiện của lịch sử, giáo viên giúp học sinh hiểu được nhân vật qua từng thời kỳ lịch sử cụ thể.

Khi chúng ta nói đến các sự kiện liên quan đến nhân vật thì bản chất của nhân vật này sẽ bộc lộ rõ hơn. Qua đó, học sinh sẽ hình dung được rõ hơn về hình ảnh của nhân vật. Sử dụng biện pháp “lấy sự kiện để nói nhân vật” không những giúp học sinh hình dung được biểu tượng bề ngoài của nhân vật mà còn hiểu được bản chất, tính

cách bên trong của nhân vật, thấy được vai trò của nhân vật đối với lịch sử, làm cơ sở cho việc nhận xét, đánh giá về nhân vật đối với lịch sử.

Ví như, khi dạy học bài 18 trong SGK lịch sử lớp 8, bộ Kết nối tri thức với cuộc sống “*Phong trào chống Pháp trong những năm 1885-1896*”, ở mục 1b, “*Một số cuộc khởi nghĩa tiêu biểu*”, trình bày về cuộc khởi nghĩa Hương Khê 1885-1896, giáo viên trình bày cuộc khởi nghĩa do Phan Đình Phùng và Cao Thắng lãnh đạo, mở rộng địa bàn ra khắp 4 tỉnh: Thanh Hóa, Nghệ An, Hà Tĩnh, Quảng Bình.

Mỗi nhân vật lịch sử bao giờ cũng gắn liền với một giai đoạn lịch sử nhất định được thể hiện qua hành động cụ thể [4]. Cho nên khi nhắc đến nhân vật là nhắc đến những công việc, hoạt động của nhân vật đó. Bởi vậy, dùng biện pháp “Lấy sự kiện để nói nhân vật” là một biện pháp rất có hiệu quả khi giáo dục, phát triển tư duy biện chứng về mối quan hệ giữa nhân vật với những hoạt động cụ thể. “Lấy sự kiện để nói nhân vật” tức là thông qua hành động, cử chỉ làm toát lên hình ảnh, tính cách của nhân vật, làm cho học sinh thông qua hành động mà hình dung và có biểu tượng về nhân vật đó. Muốn sử dụng biện pháp “Lấy sự kiện để nói nhân vật”, người giáo viên khi dạy phải biết phân loại nhân vật để biết công hiến của họ trên lĩnh vực nào là quan trọng nhất. Từ đó, lựa chọn hoạt động nổi bật của nhân vật trên lĩnh vực đó, hành động có tính chất quyết định để làm nổi bật con người đó, nhất là công lao của nhân vật đối với lịch sử.

Ở nhóm nhân vật gắn liền với thời đại lịch sử, tiêu biểu cho giai cấp thống trị hoặc cho một sự kiện lớn của dân tộc được giới thiệu trong khóa trình lịch sử dân tộc rất

phong phú. Bởi vậy khi giảng dạy các nhân vật này, giáo viên lựa chọn những “sự kiện” tiêu biểu để làm bộc lộ rõ phẩm chất tài trí của “nhân vật”. Ví dụ khi dạy về sự kiện cuộc khởi nghĩa Hương Khê giáo viên nói cho học sinh tìm hiểu thêm về nhân vật Cô Tám (con gái thống binh Vệ úy Hoàng Phúc - Người yêu của tướng Cao Thắng) là người đã dũng cảm lặn lội sang Thái Lan mua và vận chuyển vũ khí về cho nghĩa quân).

Liên hệ với lịch sử địa phương Quảng Bình trong phong trào yêu nước chống Pháp của nhân dân Việt Nam trong những năm cuối thế kỷ XIX”, giáo viên có thể gợi ý các thông tin giúp học sinh tìm hiểu thêm về các nhân vật tiêu biểu, như Lê Trực, Nguyễn Phạm Tuân, Lê Mô Khởi, Mai Lượng. Qua đó làm nổi bật được hình ảnh về những người yêu nước, căm thù giặc sâu sắc, có tài chỉ huy quân sự. Điều này sẽ gây được ấn tượng cho học sinh khi học về nhân vật này.

Hình thành mối quan hệ giữa nhân vật lịch sử với hoàn cảnh lịch sử

Nhân vật lịch sử là người có vai trò hết sức quan trọng đối với một thời kỳ lịch sử nhất định, hoạt động của nhân vật thường liên quan đến những sự kiện lịch sử có ý nghĩa lớn, vì thế thông qua việc khắc sâu thời gian diễn ra sự kiện mà nêu lên mối liên hệ với hoạt động của nhân vật [4]. Ví như, khi dạy bài 18 trong SGK lịch sử lớp 12 ở trường trung học phổ thông (theo chương trình cũ) “Những năm đầu của cuộc kháng chiến chống thực dân pháp 1946 -1950”, ở mục 2, giáo viên lựa chọn sự kiện tiêu biểu nhất để khắc họa cho học sinh thấy rõ hơn về nhân vật lịch sử Hoàng Sâm. Ông được giao nhiệm vụ giữ chức Đại đội trưởng đội Việt Nam tuyên truyền giải phóng quân, dưới sự chỉ huy của ông, đội đã đánh thắng liên tiếp hai trận ở Phay Khắt và Nà Ngần

(Cao Bằng).

Việc tạo biểu tượng về không gian trong dạy học nhân vật lịch sử cần xác định cho được các đặc điểm cụ thể về địa hình, truyền thống dân cư nơi mà nhân vật đó hoạt động. Tạo biểu tượng cụ thể về không gian gắn liền với việc tạo ra mối liên hệ giữa con người và địa điểm hoạt động. Mối quan hệ giữa nhân vật và không gian rất phong phú, đa dạng, có thể trong cùng một thời gian có nhiều nhân vật hoạt động ở những không gian khác nhau, hoặc một nhân vật nhưng lại hoạt động ở nhiều không gian và qua một chuỗi các hoạt động sẽ tạo nên biểu tượng hoàn chỉnh về nhân vật [4].

Ví như, trong phong trào Cần Vương, khắp nơi trong đất nước đã diễn ra nhiều cuộc khởi nghĩa, lớn nhất là cuộc khởi nghĩa Bãi Sậy, khởi nghĩa Ba Đình, khởi nghĩa Hùng Lĩnh, khởi nghĩa Hương Khê; hưởng ứng phong trào Cần Vương nhiều văn thân, sĩ phu yêu nước ở khắp nơi đã đứng lên kêu gọi nhân dân cùng giúp sức đánh giặc giữ nước. Ở Quảng Bình có Nguyễn Phạm Tuân, Lê Trực, Lê Mô Khải... chiêu mộ nghĩa quân giúp vua đánh giặc. Cùng lập căn cứ đánh giặc ở vùng rừng núi nhưng căn cứ của Nguyễn Phạm Tuân đóng ở xóm Thác Đài, làng Cổ Liêm, còn căn cứ địa của Lê Trực đóng tại chiến khu Trung Thuần (núi Chóp Chài), căn cứ ở Mái Xai (xã Tiến Hoá, huyện Tuyên Hoá), giữ mặt Đông Nam cho căn cứ Hàm Nghi ở Tuyên Hóa. Lê Mô Khải xây dựng căn cứ chống Pháp ở Trại Nái (Ba Trại ngày nay). Như vậy, khi tạo biểu tượng về không gian có liên quan đến nhân vật thì hình ảnh của nhân vật được hiện lên rõ với trung tâm địa điểm gắn liền hoạt động của họ.

Sử dụng tiểu sử, những nhận định, đánh giá về nhân vật trong dạy học lịch sử

Sử dụng tài liệu về tiểu sử nhân vật trong dạy học lịch sử cần khai thác những kiến thức về hoàn cảnh xuất thân, quá trình hoạt động của nhân vật. Để giúp học sinh có biểu tượng hoàn chỉnh về một nhân vật lịch sử, giáo viên phải chọn lựa tài liệu về nhân vật một cách khoa học, sống động [3].

Để sử dụng tài liệu về nhân vật có hiệu quả, cần phải nắm được cuộc đời và hoạt động của nhân vật, sử dụng tiểu sử của nhân vật trong dạy học lịch sử phải phù hợp với nội dung của bài học, không được lan man. Đặc biệt, không để cho học sinh chăm chú quá vào hình dáng, trang phục, vẻ mặt mà không đi sâu khai thác nội dung sự kiện liên quan, để làm sáng tỏ bản chất của nhân vật. Ví như, khi nhận xét, đánh giá về tài năng của đại tướng Võ Nguyên Giáp, ký giả Pitor Mắc-đô-nan người Anh đã viết: *“Từ năm 1944 đến 1975, cuộc đời của ông Giáp gắn liền với chiến đấu và chiến thắng, đã làm ông trở thành một trong những Thống soái lớn của các thời đại. Đô Nan S. Mắc San ký giả người Mỹ viết: “Đại tướng Giáp, vị tướng 5 sao của quân đội Bắc Việt Nam kiêm Bộ trưởng quốc phòng là vị tướng duy nhất được biết đến nhiều nhất trong các cuộc chiến tranh Đông Dương - Việt Nam. Ông Giáp (còn có tên gọi là anh Văn) đã có một vị trí trong lịch sử thế giới qua việc lãnh đạo lực lượng Việt Minh đánh bại lực lượng Pháp ở Điện Biên Phủ...” [1, 112].*

Sử dụng tranh, ảnh, chân dung nhân vật lịch sử

Việc sử dụng tranh ảnh, chân dung nhân vật lịch sử để tạo biểu tượng lịch sử - là hình ảnh về những sự kiện, nhân vật lịch sử, được phản ánh trong suy nghĩ học sinh với những nét chung nhất, điển hình nhất [6]. Như vậy, học sinh nhận thức về nhân vật thông qua việc tạo nên hình ảnh về quá

khứ, bằng những hoạt động của các giác quan: thị giác tạo nên những hình ảnh trực quan, thính giác đem lại những hình ảnh về quá khứ thông qua lời giảng của giáo viên. Trong chương trình giáo dục phổ thông mới hiện nay, việc tăng cường nội dung kênh hình và giảm kênh chữ là một hướng đổi mới nội dung giảng dạy lịch sử và đây là một trong những biện pháp để chống sự quá tải về lượng kiến thức trong SGK lịch sử. Do đó, việc sử dụng tranh ảnh, chân dung các nhân vật lịch sử có ý nghĩa lớn trong việc giảng dạy và học tập lịch sử ở trường phổ thông, vì nó khôi phục lại quá khứ đúng như đã tồn tại. Học sinh sẽ rất hứng thú khi quan sát chân dung các nhà cách mạng, các anh hùng dân tộc, các vị lãnh tụ, góp phần tạo biểu tượng chân thực về các nhân vật lịch sử cho học sinh [1]. Khi sử dụng tranh, ảnh, chân dung các nhân vật lịch sử, giáo viên nên sử dụng hệ thống câu hỏi để dẫn dắt học sinh tìm hiểu về nhân vật, cho các em quan sát đồ dùng trực quan kết hợp với việc giải thích bằng lời để miêu tả, tạo biểu tượng chân thực, sống động về nhân vật [4].

Ví như, khi dạy bài 18 trong SGK lịch sử lớp 12 *“Phong trào giải phóng dân tộc và Tổng khởi nghĩa tháng Tám 1939-1945”*, ở mục 4.II, *“Chuẩn bị tiến tới khởi nghĩa giành chính quyền”*, khi nói đến sự kiện thành lập *“Đội Việt Nam tuyên truyền giải phóng quân”*, giáo viên hướng dẫn học sinh quan sát Hình 39 trong SGK và yêu cầu các em nêu lên những nhận xét cũng như hiểu biết của mình về Đội Việt Nam tuyên truyền giải phóng quân. Bằng biện pháp miêu tả, phân tích và giải thích để các em hiểu đây là bức ảnh ghi lại hình ảnh lễ tuyên thệ của các chiến sỹ trong buổi thành lập Đội Việt Nam tuyên truyền giải phóng quân vào ngày 22-12-1944. Trong ảnh, người

đứng trước hàng quân, đội mũ “phớt”, vai khoác túi, là đồng chí Võ Nguyên Giáp, người được Nguyễn Ái Quốc cử ra thành lập đội [4].

Sử dụng bức ảnh không chỉ giúp học sinh hiểu rõ sự ra đời của lực lượng vũ trang cách mạng của ta trong thời kỳ vận động giải phóng dân tộc (1941-1945) mà còn giáo dục cho các em lòng kính yêu đối với đồng chí Võ Nguyên Giáp, người con ưu tú của quê hương nói riêng và của cách mạng Việt Nam nói chung.

Ngoài việc tạo ra biểu tượng sinh động đồ dùng trực quan, còn là phương tiện để giáo viên phát huy được tính tích cực của học sinh trong học tập. Tuy nhiên, giáo viên không nên lạm dụng nhiều đồ dùng trực quan trong một tiết học, vì sẽ làm phân tán sự chú ý của học sinh. Vì vậy, tùy từng bài học cụ thể mà giáo viên sử dụng đồ dùng trực quan hợp lý để phát huy tối đa tác dụng của nó.

Vận dụng phương pháp đóng vai

Phương pháp đóng vai là một trong những phương pháp dạy học tích cực nhằm phát huy cao độ tính tự giác, độc lập và sáng tạo của người học. Phương pháp này đã được áp dụng phổ biến tại nhiều nước trên thế giới và nhận được sự hưởng ứng tích cực của HS. Tại Việt Nam, phương pháp đã bước đầu được vận dụng trong dạy học nói chung và dạy học lịch sử nói riêng, phổ biến nhất là dưới hình thức đóng kịch. Vận dụng phương pháp đóng vai làm phong phú thêm phương pháp dạy học cho GV, có tác dụng to lớn trong việc tạo hứng thú và động cơ học tập cho HS, giáo dục kỹ năng sống và hướng nghiệp cho HS...

Có hai hình thức khi sử dụng phương pháp này là đóng vai nhân vật và đóng vai tình huống. *Đóng vai nhân vật lịch sử* tức

HS, thể hiện tính cách, con người, hành động của nhân vật lịch sử cụ thể. Ví dụ, khi dạy Bài 18, Lịch sử lớp 12 - THPT, chương trình chuẩn, GV tổ chức cho cả lớp đóng vai nhân vật Đại tướng Võ Nguyên Giáp; Hoặc đóng vai nhân vật này trong hoạt động ngoại khóa kỉ niệm ngày sinh/ ngày mất của Đại tướng... Hình thức thứ hai là *đóng vai tình huống*. Đây là hình thức đóng vai mà HS được đặt trong những tình huống nhất định, dựa trên những thông tin, dữ liệu cho sẵn các em hóa thân vào một nhân vật trong cuộc sống hiện tại để nói về quá khứ để tìm hiểu, giới thiệu về quá khứ lịch sử. Qua việc hóa thân vào nhân vật sẽ kích thích HS suy nghĩ sâu sắc hơn về một vấn đề. Đồng thời, các em thể hiện được nhận thức, thái độ của mình trong các tình huống cụ thể và các em phải có cách ứng xử sao cho phù hợp với tình huống đó. Đồng thời, học sinh được bộc lộ khả năng tự nhận thức, khả năng giao tiếp, tự giải quyết vấn đề, được rèn luyện khả năng thực hành và qua đó có được nhận thức đúng đắn về tư tưởng, thái độ.

Ví dụ giáo viên có thể yêu cầu HS vào vai là phát ngôn viên của Bộ ngoại giao Việt Nam để đưa ra lập trường và quan điểm của Việt Nam trong việc giải quyết những vấn đề liên quan đến Biển Đông? (khi dạy học chủ đề chung theo Chương trình giáo dục phổ thông mới cho HS về Vấn đề chủ quyền Biển Đảo của Việt Nam)... Đó là những tình huống đóng vai mà vai diễn của hiện tại để nói về quá khứ, HS được thỏa sức sáng tạo vào tình huống.

2.2.2. Dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong hoạt động ngoại khóa

Đọc sách về nhân vật lịch sử

Đọc sách về nhân vật lịch sử, là tìm hiểu về tiểu sử, cuộc đời, hoạt động của nhân vật từ tài liệu sách. Vì vậy, việc hướng dẫn

cho học sinh chọn sách cần đọc và phương pháp thích hợp, có hiệu quả là một yếu tố quan trọng. Trên cơ sở đó giáo viên căn cứ vào nội dung của bài học, điều kiện cơ sở vật chất của địa phương trường đóng mà hướng dẫn học sinh đọc sách có hiệu quả [4].

Khi tìm hiểu về nhân vật lịch sử Quảng Bình thì giáo viên giới thiệu cho học sinh tìm hiểu và đọc những quyển sách như: “Danh nhân văn hóa Quảng Bình” (tập 1), Danh nhân Quảng Bình (tập 2), cả 2 cuốn đều do Vĩnh Nguyên, Nguyễn Tú chủ biên, cuốn “Quảng Bình non nước và lịch sử” do Nguyễn Tú biên soạn, cuốn “Quảng Bình non nước huyền diệu” do Thanh Ba chủ biên. Các quyển trên có giới thiệu một số nhân vật lịch sử Quảng Bình có trong SGK liên quan đến lịch sử Việt Nam giai đoạn này. Còn từng nhân vật cụ thể thì hướng học sinh tìm hiểu về tiểu sử, sự nghiệp của các nhân vật tiêu biểu, có vai trò to lớn đối với lịch sử dân tộc như các cuốn: “Hoàng Kế Viêm” do Nguyễn Tú biên soạn, Lê Mô Khải danh tướng thời Cần Vương” của Lê Văn Sơn... Qua các tác phẩm đó, các em hiểu được sâu sắc hơn về các nhân vật lịch sử, tiếp cận nhân vật từ nhiều góc độ: gia đình, quê hương, các mối quan hệ để các em nhận thức về nhân vật một cách toàn diện [5].

Để đưa lại hiệu quả tốt khi đọc sách, giáo viên hướng dẫn cho học sinh theo hai cách sau:

- Thứ nhất: Là cá nhân tự đọc thì có thuận lợi là các em tự chủ động tìm tài liệu, chủ động về mặt thời gian, giáo viên hướng dẫn học sinh cách ghi chép khi đọc một cuốn sách. Ví như khi đọc về Nguyễn Phạm Tuân, Lê Mô Khải, đề đốc Lê Trực... học sinh cần tìm hiểu và ghi chép những vấn đề có liên quan đến bài học, như cơ sở nào dẫn đến hoạt động chống Pháp của các ông,

hoạt động đó được thể hiện như thế nào? Ý nghĩa của nó ra sao đối với lịch sử dân tộc? Giáo viên hướng dẫn cho học sinh đọc từng nhân vật cụ thể, hoặc là phân ra từng nhóm sau đó cử một cá nhân đọc đại diện rồi cùng nhau bàn bạc, thảo luận và tổ chức một buổi báo cáo trước lớp, làm cho các bạn trong lớp đều có nhận thức phong phú hơn về nhân vật lịch sử, cuối cùng giáo viên thu bài báo cáo của các em, chấm và cho điểm. Qua báo cáo giáo viên sẽ biết được các em tiếp cận và hiểu về nhân vật như thế nào, kịp thời khen thưởng, bổ sung những điểm còn thiếu sót.

- Thứ hai: đọc sách chung trước cả lớp. Giáo viên dành ra một buổi để tổ chức đọc sách cho cả lớp. Giáo viên tự tìm những quyển sách hay, quý hiếm về nhân vật lịch sử mà học sinh khó tìm kiếm và tổ chức cho một em đọc cho cả lớp nghe, nếu có điều kiện thời gian thì đọc hết, nếu không có hướng cho các em đọc những đoạn hay thể hiện được rõ nhất đặc điểm bên ngoài, tính cách bên trong, hoạt động chính của nhân vật. Cho học sinh đọc xong, giáo viên dành thời gian để các em trao đổi, thảo luận để hiểu sâu hơn về nhân vật.

Kể chuyện về nhân vật lịch sử

Khác với đọc sách, kể chuyện về nhân vật lịch sử có nội dung phong phú hơn do nguồn tài liệu khai thác cũng phong phú hơn. Có thể qua các kênh khác nhau như: sách, báo chí, vô tuyến... những bài viết về nhân vật lịch sử trong giai đoạn lịch sử có các nhân vật mà học sinh đang tìm hiểu, giáo viên đặt các câu hỏi mở để học sinh tự trả lời, tự hình thành biểu tượng về nhân vật rõ ràng và hiểu sâu sắc hơn về nhân vật.

Ví dụ: Kể chuyện thời niên thiếu của Đại tướng Võ Nguyên Giáp cho học sinh nghe. Giáo viên hướng dẫn, tổ chức cho cá

nhân tự tìm hiểu về nhân vật rồi kể lại trước lớp cho các bạn cùng nghe. Hoặc giáo viên kể chuyện cho cả lớp cùng nghe rồi sau đó tiến hành trao đổi, thảo luận.

Khi kể về nhân vật lịch sử, giáo viên cần hướng dẫn cho học sinh đi vào tìm hiểu các sự kiện lịch sử, kiến thức về nhân vật lịch sử chính xác, không sa đà vào các chi tiết hư cấu của câu chuyện. Câu chuyện phải đúng mục đích học tập, đúng mục tiêu của môn học, không kể các câu chuyện sai về các nhân vật lịch sử để khắc phục việc học sinh có thể tìm hiểu rất nhiều bài viết về nhân vật lịch sử.

Nói chuyện chuyên đề về nhân vật lịch sử

Nói chuyện về nhân vật lịch sử giúp học sinh hiểu sâu sắc hơn về nhân vật, sự kiện, vai trò của nhân vật đối với hoàn cảnh cụ thể theo một chủ đề mà giáo viên lựa chọn. Ví dụ: khi giảng dạy về Lịch sử Việt Nam hiện đại và liên hệ với lịch sử địa phương, giáo viên giới thiệu về “vai trò của Đại tướng Võ Nguyên Giáp đối với lịch sử dân tộc”. Bằng các luận cứ, luận điểm đánh giá đưa ra, minh họa bằng các sự kiện cụ thể, sinh động của chiến dịch Điện Biên Phủ, giáo viên sẽ khắc họa được tài năng cũng như công hiến trong cuộc đời hoạt động quân sự của nhân vật đối với đất nước. Từ đó, liên hệ giáo dục, tìm hiểu về thân thế, quê hương và cuộc đời của Bác Giáp.

Khi hướng dẫn hoạt động ngoại khóa tìm hiểu về nhân vật lịch sử, yêu cầu giáo viên có sự chuẩn bị kỹ lưỡng về nội dung chủ đề. Chủ đề đó phải phù hợp nội dung chương trình nội khóa, có sự gắn gũi và giúp học sinh có thể liên hệ các sự kiện để kết nối. Có thể nhân dịp kỷ niệm ngày sinh của Đại tướng Võ Nguyên Giáp, nhân kỷ niệm một sự kiện lịch sử quan trọng gắn với

nhân vật thì tổ chức nói chuyện lịch sử.

Nói chuyện lịch sử mang tính chất chuyên sâu, đề cập đến một mặt nào đó của nhân vật, hoạt động chính, tiêu biểu, nổi bật nhất của họ và vai trò của nhân vật đó đối với lịch sử đương thời. Nói chuyện về nhân vật lịch sử trên cơ sở học sinh đã ít nhiều biết về nhân vật. Từ chỗ hiểu vai trò của nhân vật gắn với các sự kiện cụ thể, học sinh thấy khâm phục, kính yêu về nhân vật lịch sử đó. Thông qua buổi nói chuyện về nhân vật lịch sử, tự các em sẽ lý giải được những thắc mắc của bản thân để từ đó các em sẽ nhớ lâu hơn các sự kiện. Do đặc thù của hình thức hoạt động ngoại khóa này yêu cầu cao nên giáo viên và học sinh phải chuẩn bị rất công phu mới tiến hành được.

Tổ chức cho học sinh tham quan các di tích lịch sử về nhân vật

Tham quan các di tích lịch sử để thông qua đó giới thiệu, tìm hiểu về nhân vật lịch sử là một trong những hoạt động mang giá trị thực tiễn. Bởi thông qua những dấu vết của quá khứ, những hiện vật được lưu giữ lại ngày nay tại các di tích lịch sử, hay các bảo tàng lịch sử không chỉ cụ thể hóa kiến thức, mà còn để lại một ấn tượng mạnh mẽ nâng cao hứng thú học tập và rèn luyện khả năng quan sát, phân tích của học sinh.

Nội dung tham quan có thể là bảo tàng có trưng bày tranh ảnh, chân dung về nhân vật lịch sử như: Bảo tàng tổng hợp tỉnh Quảng Bình, nhà truyền thống, nhà lưu niệm, hay là các di tích lịch sử có liên quan đến nhân vật như quê hương hay là các di tích về một hoạt động mà nhân vật đã tiến hành, hoặc thăm đền thờ, các tượng đài của nhân vật lịch sử. Tổ chức cho học sinh đến thăm các nơi này là một dịp để các em hiểu nhiều hơn về nhân vật, về gia đình, quê hương, thân thế và sự nghiệp của nhân vật.

Để cho việc tổ chức được chu đáo, tránh các sự cố xảy ra, giáo viên phải xác định trước nội dung của nơi đến tham quan có liên quan đối với các nhân vật mà học sinh được học trong chương trình SGK, nếu có điều kiện thì tìm hiểu trước nội dung của bảo tàng, di tích để lựa chọn nội dung cho phù hợp và tập trung vào đúng chủ đề.

Tham quan đền thờ hoặc tượng đài, nhà kỷ niệm về nhân vật cũng được tiến hành như vậy. Mục đích của xây dựng đền thờ, tượng đài kỷ niệm là để ghi nhớ công lao của các nhân vật lịch sử, tại những nơi đó đều có giới thiệu về tiểu sử, sự nghiệp của nhân vật để khách tham quan thấy được công lao của họ. Như vậy, học sinh sẽ bổ sung thêm cho mình được nhiều kiến thức về nhân vật mà các em đã được học trong giờ nội khóa.

Tham quan học tập các di tích lịch sử liên quan đến nhân vật có ý nghĩa lớn đối với dạy học nhân vật lịch sử ở trường phổ thông. Tuy nhiên, để tổ chức được một đợt tham quan không phải là dễ. Vì vậy, cần chuẩn bị kỹ về kế hoạch, xác định mục đích và phương pháp học tại nơi tham quan.

3. KẾT LUẬN

Quá trình nghiên cứu dạy học các nhân vật lịch sử Quảng Bình trong các bài nội

khóa và ngoại khóa thuộc chương trình Lịch sử Việt Nam ở các trường phổ thông đã xây dựng được 08 biện pháp có ý nghĩa thực tiễn mặt giáo dục, giáo dưỡng và phát triển, phù hợp với nguyên lý giáo dục của Đảng “học đi đôi với hành” giúp học sinh hiểu sâu sắc về lịch sử địa phương và lịch sử dân tộc Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Thanh Ba (chủ biên) (2000), *Quảng Bình non nước huyền diệu*, NXB Văn Nghệ TP Hồ Chí Minh.
- [2] Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Dự thảo chương trình Giáo dục phổ thông mới*, tháng 1 năm 2018.
- [3] Phan Ngọc Liên (chủ biên) (2002), *Phương pháp dạy học lịch sử*, tập 1, NXB Giáo dục, Hà Nội.
- [4] Nguyễn Văn Phong (2006), *Giảng dạy các nhân vật lịch sử trong chương trình lịch sử Việt Nam 1858-1930 ở trường THPT*, Luận án tiến sĩ giáo dục học, trường ĐHSP Hà Nội.
- [5] Vĩnh Nguyên, Nguyễn Tú (1997), *Danh nhân Quảng Bình, tập 2*, NXB Văn hóa Thông tin.
- [6] Lương Duy Tâm (1998), *Địa lý - Lịch sử Quảng Bình*, Bảo tàng tổng hợp Quảng Bình xuất bản.

Liên hệ:

ThS. Nguyễn Thị Như Hòa

Phòng Tổ chức - Hành chính, Trường Đại học Quảng Bình.

Địa chỉ: 18 Nguyễn Văn Linh, Đồng Hới, Quảng Bình

Email: nguyennhuoadhqb@gmail.com.

Ngày nhận bài: 25/4/2023

Ngày gửi phản biện: 25/4/2023

Ngày duyệt đăng: 19/02/2024